

jích argumentů, je zároveň jejím nedostatkem; autor předkládá značné množství publikací podpiřajících jeho tezi, ovšem více méně žádný prostor nevěnuje polemice s literaturou, která s digitálními médii pracuje méně skepticky. Kniha tak působí dojmem nedobytné argumentační pevnosti, kterou se nikdo nepokouší zdolat. Nabízí se přitom polemika s publikacemi, které nabízejí alternativní a méně fatalistický pohled na digitální technologie v rukou lidstva (například boyd, která ve své publikaci z roku 2014 vyvrací mnohé předsudky o online chování teenagerů; boyd, d. 2014. *It's Complicated. The Social Lives of Networked Teens*. Yale university Press). Jednostranně laděná rétorika navíc zanechává panický dojem, místo aby věcněji komentovala také přínosy, které komunikační technologie pro každodenní společnost mají.

Druhým nedostatkem publikace je prostor věnovaný navrženým řešením. Kniha kladoucí si za cíl být nástrojem občanské sebeobrany by měla občanům nabízet více než devět bodů obecných opatření, které jsou směřovány především k viníkům současného stavu, tedy velkým digitálním magnátům a poskytovatelům digitálních technologií a sociálních sítí. Knize by slušela kapitola věnující se digitální hygieně, která napomůže zvrátit plevelné zvyklosti i změny v kognitivních funkcích pomocí nastolení zdravějšího přístupu k technologiím i informační gramotnosti.

I přes tyto nedostatky je publikace zásadním dílem, které trefně době pojmenovává nejpálčivější problémy našeho vztahu k technologiím a upozorňuje na možné následky, které tyto změny mohou mít. Díky čtivému podání je vhodná jak pro akademickou obec, tak pro širokou veřejnost.

Tereza Picková

Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova
99572263@fsv.cuni.cz

Dorte Jagetic Andersen, Eeva-Kaisa Prokkola (eds.): *Borderlands Resilience: Transitions, Adaptation and Resistance at Borders*

Abingdon / New York, Routledge 2022, 210 s.

Pohraniční oblasti jakožto geografické okraje národních států procházejí výraznými transformacemi v důsledku proměn kontroly migrace na samotných hranicích. V příhraničním prostoru se moc státu a jeho suverenity nad vlastním teritoriem zhmotňuje nejhmotatelněji, ať již v rovině materiální, symbolické, normativní, nebo každodenně „žité“. Hranice přitom netvoří příslovečné okraje/„břehy“ politik, ale jsou arénou „politiky jako takové“, jak ve svém známém textu *The Borders of Europe* postuluje francouzský filosof Étienne Balibar. Dynamiky současného světa dále význam hranic podporují, ať už jsme toho svědky v případě procesů ohraničování (*bordering*), nebo další proliferační hranic. Hranice zkrátka zaujímají ústřední postavení v sociální a politické transformaci světa rozparcelovaného teritorii národních států.

Recenzovaná kniha se pod taktovkou editorek Dorte Jagetic Andersen a Eevy-Kaisy Prokkoly věnuje propojení procesů ohraničování odehrávajících se v liminálním prostoru pohraničí (*borderscapes*) s konstrukcí skupinových identit obyvatel pohraničí, jejich každodenními strategiemi a adaptačními mechanismy. Svorník přitom nalézají v jedné z klíčových kategorií současných politik, tj. resilienci. Jde patrně o první cílené vyšlapávání teoretické a konceptuální cestičky, jak o *resilienci* (v) *pohraničí* vůbec přemýšlet. Tato cesta je editorkami a přízvanými autory lemována početnými zastávkami v podobě do sborníku zařazených case studies mapujících evropské pohraniční prostory.

Geografickým i tematickým pojátkem publikace je obecně pohraničí uchopené skrze jeden z jeho hlavních identifikovaných znaků, a sice vysoký potenciál křeh-

kosti a ohrožení v důsledku změn v mezinárodních vztazích nebo náhlých „krizových událostí“. Toho jsme ostatně byli svědky například v případě globální pandemie covidu-19 vedoucí k celosvětovému zavedení kontrol na hranicích. Z pohledu národních států je postupující trend sekuritizace hranic vnímán jako spásné řešení, jež má zaručit bezpečnost občanům státu vůči hrozbám, které jsou spojovány s jakýmsi všezahrnujícím „vnějškem“. Vstupní kapitola editorek („Introduction: Embedding Borderlands Resilience“) právě na tento fakt upozorňuje a zdůrazňuje, že je potřebné se zaměřit zejména na perspektivu každodenního života obyvatel pohraničních regionů, jež jsou vlivem nestabilního prostředí a výrazných změn nuceni svůj život v různé míře transformovat. Cílem publikace je nabídnout perspektivy, které se opírají právě o zkoumání těch, jejichž životy jsou provázány s hranicemi či překračováním hranic. Autorky a autoři hledají odpovědi na otázky, jak se místní obyvatelstvo na proměny hraničních režimů i infrastruktury adaptuje, přizpůsobuje, jak nastalým rizikům a nejistotám čelí nebo jak se v rámci lokální komunity přeskupuje nebo jinak transformuje (s. 2).

Na knize lze jistě ocenit, že se jednotlivým autorům a autorkám daří argumentovat právě proti zažitě předstávě, že hrozby, rizika a nejistoty nutně přichází z „vnějšku“. Výchozí bod v podobě konceptu *socialní resilience* je potom vede k prozkoumávání adaptačních strategií, změn a projevů vzdoru sociálních skupin vůči rizikovým událostem. Protože zároveň jednotlivým pohraničním regionům přiznávají vlastní specifčnost a jedinečnost, zdůrazňují metodickou nutnost přistupovat ke každému individuálně. Jako ideální se jim jeví forma analýzy adaptačních a transformačních strategií v perspektivě historického vývoje a z něj pramenícího politického nebo kulturního kontextu. Aby toto Eeva-Kaisa Prokkola demonstrovala v první případové studii, „Border security interventions and borderland resilience“, analyzuje ne-

dávné procesy formování resilience v rámci tří politik uplatněných směrem k hranicím a dění kolem nich: (1) politiku sousedství EU, (2) reakci na nemožnost přechodu finsko-ruské hranice po krizi na Krymu v roce 2014 a (3) dění na finsko-švédské hranici v důsledku velkého počtu žadatelů o azyl a během pandemie covidu-19. Prokkola ukazuje, jak shora prosazovaná politika resilience úzce souvisí se sekuritizací, když jsou narativy o riziku „světa bez hranic“ často využívány jako argumenty pro zdůvodnění potřeby zajištění bezpečnosti vlastních obyvatel, resp. systémové resilience.

Na Prokkolu navazují další více či méně podnětné kapitoly, z nichž je možné pro potenciální čtenáře vyzdvihnout následující. Katharina Koch v kapitole „Cross-border resilience in higher education“ sleduje proces odolnosti na příkladu přeshraniční spolupráce v rámci vzdělávání a v souvislosti s důsledky brexitu pro studenty a akademický personál v Irsku a Severním Irsku. Skrze takto vymezené výzkumné pole zkoumá, jak přeshraniční mobilita studentů vysokých škol přispívá k rozvoji regionální odolnosti v dobách krize. Hranice se podle Koch může stát stabilizačním místem regionu za předpokladu, že politika otevřených hranic mezi Irskem a Severním Irskem zůstane zachována i do budoucna. María Lois, Heriberto Cairo a Mariano García de las Heras v kapitole „Politics of resilience... politics of borders? In-mobility, insecurity and Schengen 'exceptional circumstances' in the time of COVID-19 at the Spanish-Portuguese border“ pozornost zaměřují na „kreativní odpor“ vůči rozhodnutím centrálních vlád, jehož projevy pokládají za klíčové pro pochopení odolnosti obyvatel pohraničních oblastí v časech sanitární krize spojené se šířením covidu-19. Autoři přichází s tezí, že z pozice státu je hranice využívána jako nástroj vhodný pro kontrolu nejistoty generované zvenčí, obyvatelé pohraničí ji ale vnímají a praktikují jako „prostor příležitosti“ (s. 65) a pohraničí jako prostor „alternativních subjektivit a agency“ (s. 56). „Pohraničí se stává pro-

storem možností, místem setkávání a referenčním místem“ při budování politických komunit. Hranice potom může být „materiálním a symbolickým zdrojem pro místní populace, které ji ve svém každodenním životě znovu vynalézají, překračují nebo reprodukuji“ (s. 62). To může implikovat jedno z klíčových zjištění obsažené v publikaci, a sice možnou (ko)existenci různých představ a koncepcí odolnosti (v) pohraničí v rámci různých škál a aktérů, kteří je produkují. Nezřídka mohou být dokonce i protichůdné. Stát zkrátka může vnímat resilienci v souvislosti s pohraničním prostorem zcela jinak než místní obyvatelstvo.

Péter Balogh a Sara Svensson v textu „Resilience at Hungary's borders: between everyday adaptations and political resistance“ svou pozornost směřují k přeshraničním potravinovým komunitám na maďarsko-slovenské hranici. Proces formování odolnosti prezentují prostřednictvím sledování přeshraničních solidárních aktivit. Olga Hannonen následně v kapitole „Mobility turbulences and second-home resilience across the Finnish-Russian border“ sleduje sociální odolnost ruských majitelů druhých domů ve Finsku v kontextu měnících se pravidel přeshraničního pohybu osob. Pro neustále se měnící podmínky překračování hranic zavádí koncept „turbulencí mobility“, který ji napomáhá k formulaci teze, že ne všechny proměny pravidel a řádu přeshraničního pohybu lze vyjednat prostřednictvím vlastní sociální odolnosti. Naopak, zdá se, že každá nová změna vyvolává jinou reakci v závislosti na možnosti využití adaptační kapacity lokální komunity. Steen Bo Frandsen se v textu „Schleswig: From a Land in Between to a National Borderland“ zaměřuje na historický region Šlesvicko, rozdělený mezi Dánsko a Německo, jeho historický regionální vývoj a proměny. Odolnost obyvatel pohraničí se zde stává nedílnou součástí hájení specifických kulturních charakteristik (vícejazyčnost, smíšená kultura) proti vnějšímu tlaku na jasné rozdělení a (národní, etnickou) homogenitu. Národní hranice region sice rozdělila,

ale odolnost oblasti spjatá s historickou pamětí se stává zdrojem odporu proti národním ideologiím obou států. Jussi P. Laine potom v závěrečném epilogu „Borderland resilience: thriving in adversity?“ znovu připomíná, že promyšlení toho, co vlastně odolnost představuje a jak je možné ji uvažovat v kontextu pohraničí, je teprve nově objevovaným výzkumným polem, ovšem (jak o tom svědčí samotná kniha) se značným potenciálem.

K publikaci lze mít jednu výraznější připomínku, a sice že se svým záběrem z naprosté většiny geograficky orientuje pouze na evropské pohraniční regiony (10 z 11 textů), jako by snad jiné nestály za reflexi. Větší zastoupení (když ne plně proporcionální) jiných regionů světa od Asie, Afriky či severní, střední nebo jižní Ameriky, by ve čtenáři rozptýlilo převládající dojem, že je načrtnutá konceptualizace pohraničí, resiliencie a strategií adaptace až příliš odvislá od evropsky orientované zkušenosti. „Více než evropská“ perspektiva založená na jiných než evropských historických, politických, sociálních a kulturních zkušenostech by přitom mohla mít potenciál zkušenost obyvatel evropských pohraničních komunit, obcí a regionů uvažovat právě ve svých specifikách a dost možná i své výjimečnosti či výlučnosti oproti jiným regionům světa.

Obecně mám ale za to, že se autorům a autorkám povedlo vytyčit možné směry i cesty, kudy se dále při promyšlení souvztáhnosti resiliencie a hranic vydat. Lze jistě ocenit, že jednotlivé texty přináší argumenty proti rozšířenému předpokladu, že jedinou vhodnou odpovědí na potenciální hrozby, rizika a nebezpečí je posílení ochrany hranic za každou cenu. Prostřednictvím kritiky tohoto předpokladu sekuritizačních politik je navíc obnažena skutečnost, že takové praktiky spíše než aby přinášely řešení, nové problémy vytváří.

Michal Pavlásek
Etnologický ústav AV ČR
pavlasek@eu.cas.cz